

Predikoförberedelser

Vad kännetecknar ett missionssällskap? Är det missionshusens eller missionsgårdarnas yttre? Den yttre miljön är viktig, men utmärkande är framför allt förkunnelsen, Ordets predikan. Det betonades vid förkunnardagarna 2015 i Åhus. Hur bör då en predikan utformas och förberedas? Den frågan behandlades av ELM:s missionsledare Erik J Andersson, som här förmedlar sin undervisning i artikelform.

BETYDELSEN AV FÖRKUNNELSEN av Guds ord i vår tid – för kristna och icke-kristna i vårt land – kan inte överskattas. Aposteln Paulus skriver: ”var och en som åkallar Herrens namn ska bli frälst. Men hur ska de kunna åkalla den som de inte har kommit till tro på? Och hur ska de kunna tro på den som de inte har hört? Och hur ska de kunna höra om ingen predikar?” (Rom. 10:13–14.) Eftersom predikan är så viktig, dess innehåll så värdefullt, är förstås förkunnarens förberedelser av predikan också viktiga.

I denna artikel redogörs för en arbetsgång vid predikans förberedelse. Det finns fler och andra sätt att förbereda sig för ett predikotillfälle. Denna framställning vill visa på *en* modell som kan fungera väl. Knappast är något nytt; material från litteratur och andra framställningar har samlats och fogats samman med egna erfarenheter.¹

PERSONLIGT

I Bibeln möter oss många olika författare och deras personligheter påverkar texterna. När Guds Ande har inspirerat dem under skrivandet har Anden aldrig syftat till att ointetgöra de mänskliga dragen, som kommer av författarnas bakgrund, erfarenheter och livsvillkor. Tvärtom finns Paulus person med och ger ytterligare en dimension vid läsningen av honom; det är en välutbildad jude med stor kunskap i Skriften som i ljuset av upptäckten att Jesus från Nasaret är Messias har omvärderat sin bakgrund och kunskap och nu använder den i en ny tjänst. Den tjugotredje psalmen i Psaltaren vore sann och fantastisk även om dess författare var okänd, men kunskapen om att det är David – herdepojken, som blev Israels andre kung – ger relief och än mer liv åt orden ”Herren är min herde”.

På samma sätt är dagens förkunnare av Guds ord inte kallade att utplåna sin egen personlighet när de talar, utan låta den helige Ande använda den och de gåvor han gett var och en. I en tid då äkthet är mycket viktig för trovärdigheten vore det förödande om en strävsam lantbrukare i sextioårsåldern med lätt dyster personlighet och en optimistisk ung civilingenjörstudierande i

predikstolen lät likadant. Herren kallar och använder människor för att förkunna sitt Ord i dag, inte robotar och sällan änglar.²

Predikans förberedelse är också en personlig sak. Den kan göras på olika vis. Några behöver mycket tid, andra lite mindre. Några skriver ord för ord, andra kan klara sig med stolpar eller till och med utan skrivet manus. Men en predikan ska förberedas, varje gång, även om yttre omständigheter kan göra att den inte varje gång kan förberedas lika väl.

STEG I FÖRBEREDELSEN

1. Textval

a. Text eller ämne givet av dem som kallar

Ofta anvisas predikotext eller ämne för predikan i samband med att kallelse ges att predika i en församling eller förening. En fråga om varför man valt aktuellt textavsnitt/ämne kan ge mer information om särskilda förhållanden hos dem som kallat eller huruvida predikan är tänkt att ingå i en predikoserie över en bibelbok eller ett tema. Är det så, att predikan ingår i en serie, kanske andra predikningar i serien finns inspelade att lyssna på.

Det är ofta en fördel att känna den grupp människor man ska predika för. Den kunskapen tas med in i förberedelsen. Men det är viktigt att vara vaken över risken att ta fördomar med sig in i arbetet. Är predikantens bild av gemenskapen han ska predika för aktuell?

Har man angivit ett ämne – inte en text – för predikan, är det värdefullt att lägga ner lite tid på att finna en text i Bibeln, som tydligt behandlar det som ämnet berör. Vissa ämnen kan behöva belysas från flera håll, av

flera texter, men mycket är vunnet på att ändå utgå från ett bibelavsnitt. Om exempelvis ämnet är "Äktenskapet" kan man välja Matteus 19 och sedan i predikan lyfta in undervisning också från andra delar av Skriften.

b. Kyrkoår

Många gånger finns önskemål om att predikan ska följa kyrkoåret, och det kan ofta vara en god hjälp att välja text utifrån kyrkans år. Jul, påsk och pingst med sina respektive efterföljande perioder ger en rytm i församlingens liv. Särskilt viktigt var detta under den långa tid av kyrkans historia då man inte hade biblar i hemmen. Då borgade kyrkoåret för att centrala texter återkom och att stora delar av frälsningshistorien, Jesu liv och det kristna livet återkommande berördes i predikningarna. Också i dag är det ett gott alternativ att hämta predikotexten bland de förslag som finns för en söndag eller firningsdag.

Svenska kyrkans evangeliebok föreslår för varje firningsdag läsningar ur Gamla testamentet, breven och evangelierna. I den senaste utgåvan från 2003 anges också en psaltarpsalm.³

c. Egen text

Ibland lämnas till predikanten att välja predikotext. Valet kan falla på en kyrkoårstext, men predikanten kan också fundera över om det utifrån hans gudsrelation vore gott att utlägga någon annan text, eller om det finns behov i den kallande gemenskapen som bör adresseras. Den som kallas att predika vid en samling dit många icke-kristna inbjuds väljer med fördel en text utifrån vilken Jesus kan presenteras på ett enkelt och tydligt sätt.

Någon gång kan predikanten behöva be om friheten att själv få välja text. Det kan vara så att han inte hinner förbereda en predikan från scratch, men att kallelsen kan bejakas om han får utlägga ett avsnitt ur en bibelbok som nyligen studerats och är aktuell för honom. Om predikanten använder en tidigare förberedd predikan är det viktigt att den går igenom och blir som ny.

2. Studium av texten

a. Läs och idissla

Att läsa vald predikotext i början av veckan, eller ännu några dagar tidigare, ger tid att sedan idissla texten under dagarna som följer. Ordet arbetar med predikanten; då och då kommer orden upp och de når förhoppningsvis in till predikantens hjärta.

Så långt i förberedelserna är det bra om man kommit senast några dagar före predikotillfället. De följande stegen kan sedan tas under en mer intensiv förberedelsefas i anslutning till att predikan ska hållas.

b. Fördjupande läsning

Här sker bibelstudiet. Texten läses igen, sätts in i sitt nära och större bibelsammanhang. Läsning av flera bibelöversättningar kan vara en hjälp att komma närmare originalet. Är det en text ur evangelierna, observera paralleller hos de andra evangelisterna! Är det en historisk text, fundera över vilket år eller vilken tid det gäller! Hur mårde Guds folk då?

Bibelkommentarer och uppslagsböcker ger god hjälp. Till Nya testamentet finns på svenska dels äldre verk, som till exempel Fjellstedts bibelverk, och dels en del nyare. Bo Giertz *Förklaringar till Nya Testamentet* är ett gott hjälpmedel, liksom en del andra

kommentarer som kan bistå med kunskap om historia, retorik, kulturella fenomen och så vidare.

Under bibelstudiet söks ordens och textens betydelse. Det kan också finnas sådant i texten som av tidsmässiga och kulturella skäl är svåra att förstå. Det finns sådant som väckte anstöt då som man inte reagerar på i dag (som att fadern i Luk. 15:20 skyndade sig) och sådant som var självklart när texten skrevs men är svårbegripligt i dag (som att en människa bundits med fotbojor och kedjor, Mark. 5).

Till bibelstudiet hör inte att fundera på vad som ska predikas. Läsning av andra predikningar hör inte heller till detta steg (den kan komma senare i processen).

3. Huvudbudskapet

Så är det dags att bestämma vad som ska vara predikans huvudpoäng/er/. Studiet har givit predikanten detaljkunskaper, men allt det ska inte integreras i predikan. Frågorna nu: Vilket är textens ärende? Och hur möter det ärendet den situation predikan ska hållas i?

Om predikan ska vara över liknelsen om de två husbyggarna (Matt. 7) så har studiet kanske gett kunskap om Israels geografi, jordmåner, byggnadssätt och väderförhållanden. Men var finns huvudpoängen? Jesus berättar liknelsen som avslutning på ett längre undervisningspass för att understryka vikten av att höra (tro) och handla.

Huvudbudskapet i det skriftavsnitt som studerats ska alltså identifieras. En poäng eller kanske ett par, tre kan finnas. Är poängerna fler än så behövs av pedagogiska skäl en begränsning. Kanske ska texten kortas ner några verser eller ska bara någon eller några av dess poänger lyftas fram i predikan.

4. I vilken form ska huvudpoängerna bäras fram?

Predikotyper⁴

En klassisk uppdelning i predikotyper är mellan *homilia* och *sermo*. Den förstnämnda följer textens disposition medan den senare rör sig kring ett eller flera teman. Men det finns fler predikotyper.

Ofta blir ett sätt att predika framställt som ideal i en viss kristen tradition eller under en tidsperiod. Så bildade till exempel Henric Schartau (1757–1825) skola för flera generationer präster i södra och västra Sverige med sin tematiska predikotyp. I dag är *expository preaching* i John Stotts (1921–2011) efterföljd ett ideal i många evangelikala sammanhang. Den ligger närmare homilian.

Det kan finnas fördelar med att som utläggare försöka röra sig mellan olika predikotyper. Dels kan olika bibelavsnitt passa bättre eller sämre ihop med ett visst sätt att predika och dels kan det vara en hjälp för predikanten att kunna möta olika lyssnarskaror och undvika att hamna i en form som blir för bekväm.

Notera att alla predikotyper ska vara bibelutläggande. Predikans uppgift är att utlägga Guds ord. Det kan finnas tillfällen då man kan hålla kortare anföranden utan att vara bibelbunden – som ett vittnesbörd – men i predikosituationen är det Bibeln som ska räckas åhörarna.

a. Homilial/Expository

Predikan följer textens struktur från början till slut och man utlägger och tillämpar vers-för-vers (eller avsnitt för avsnitt i en längre berättande text). En predikan över mötet mellan Jesus och en man sjuk i spetälska (Luk. 5:12–15) kan få följande disposition:

- Förtvivilad utan Jesus (v. 12)

- Förvandlad i mötet Jesus (v. 13)

- Vittnesbörd om vad Jesus gjort (v. 14)

Fördelarna är förstås den nära bibelanknytningen – åhörarna kan sitta med Bibeln uppslagen och följa med. En utmaning kan ligga i att verkligen kunna lyfta fram det centrala budskapet, och att överbrygga avståndet mellan text och åhörare.

b. Tematiskt

Predikan kan ges formen av en systematisk framställning av textens huvudpoäng. Ganska ofta ges predikan tre delar, som ibland följer vägen: Ursprungstillstånd – Guds ingripande – Följd. Ett exempel, i Schartaus efterföljd, från Kristi förklaringsdag (Matt. 17:1–8) är:

Ämne: Ingen utom Jesus

1. Ingen utom Jesus kan fylla tomheten i ditt liv
2. Ingen utom Jesus som grund för frikännande dom
3. Ingen utom Jesus ger kraft att leva

Styrkan med denna predikotyp är att den samtidigt som den belyser centrala temata relativt enkelt kan integrera åhöraren och dennes situation. Risken är att man hamnar långt ifrån texten.

c. Dogmatiskt

Ett steg vidare från den tematiska predikotypen är den dogmatiska. Syftet är att belysa någon av kristendomens centrala punkter. Även om man utgår från en bibeltext, byggs predikan upp så, att Bibelns samlade undervisning kastar ljus över ämnet. Till exempel kan Matt. 28:18–20 utgöra predikotext och ämnet vara "Det kristna dopet". Predikanten samlar under några delar i predikan sedan vad huvudtexten talar om, men

lyfter in betydligt fler bibelreferenser – och kanske också undervisning från den kristna traditionen – för att åhörarna ska kunna gå ifrån predikan med en god bild av Guds ords vittnesbörd om det kristna dopets karaktär, bruk och betydelse.

Styrkan med en sådan predikotyp är att den bidrar till att stärka åhörarna i troslära och att den är helbiblisk. Svagheter är att Bibeln riskerar att framstå som fragmentarisk och – om den typen används ofta – att man inte riktigt kommer in i Bibelns värld och världsbild.

d. Narrativ

Narrativ betyder berättande. Jesus använde ofta berättelser, liknelser, i sin förkunnelse. Ibland förklarade han dem. En berättande predikan kan byggas upp så, att predikanten återberättar större bibliska sammanhang, som till exempel Abrahams liv, under några minuter för att sedan koppla det till ett visst tillfälle i Abrahams liv. Därefter kan predikan utlägga tillfället i fråga utifrån aktuellt avsnitt i Första Mosebok utläggas. Till den narrativa predikostilen hör också att man arbetar mycket med att lyfta fram huvudpoängerna i ett textavsnitt i en berättande form.

5. Utformningen av predikan

Det har hänt att retorik (läran om talekonsten, värtalighet) har använts för att övertyga människor om det som inte är sant, gott och riktigt, eller för att dölja att talaren egentligen inte har något att säga. Men retoriken kan också vara predikantens hjälp om den används för att tydligare bära fram evangeliet. När det gäller disposition och utformning av en predikan kan retoriken bidra till att predikanten blir en god pedagog.

a. Rubriker, delar

Ibland är en tydlig rubrik för predikan – som också delges åhörarna – ett mycket gott retoriskt grepp. Till exempel: "I dag ska vi stanna inför ämnet 'Min rättfärdighet är Jesus' eller 'Julens gåva'". Kanske kan rubriken till och med annonseras på gudstjänstprogrammet eller församlingens Facebooksida – om tiden tillåter det.

En predikan som består av ett långt anförande utan mindre delar är svår för åhörarna att följa med i. De behöver förkunnarens hjälp även dispositionsmässigt för att kunna följa med och ta till sig undervisningen. Två till fyra huvuddelar i en predikan och tydliga rubriker hjälper de lyssnande att följa med. Antingen kan det vara beskrivande rubriker, eller bara några ord ur texten, som hänger samman och som lyssnarna kan lägga på minnet. Ett exempel från en evangeliserande predikan (över Luk. 5:1–11):

1. Intresserad av Jesus
2. Imponerad av Jesus
3. Inte som Jesus
4. Inkluderad av Jesus

Det kan vara bra att inte ha för långa avsnitt utan avbrott i framställningen. Ett mål är att försöka bygga upp predikan med hjälp av element som inte är längre än tre, fyra minuter.

b. Illustrationer

"När man predikar om rättfärdiggörelsen, så sover folk och hostar. Men när man börjar på en historia eller ett exempel, lyssnar de i stillhet och med öronen på skaft." Detta lär vara ett citat av reformatorn Martin Luther (1483–1546) och dess poäng är inte att man ska undvika att predika om rättfärdiggörelsen – tvärtom är det den artikel med vilken

kyrkan står och faller – men poängen är att en god förkunnare i sin framställning kan – och bör – använda bilder, historier och exempel, som väcker åhörarnas intresse och hjälper dem att förstå Bibelns sanningar. Det är inte lätt, men det är viktigt. Bilder från vardagen gör predikan levande, exempel från nyheterna visar att den är aktuell. Lyssna gärna efter hur andra predikanter använder illustrationer och bilder!

c. Skriva

Predikan ska vara förberedd. Det är vad hela denna artikel handlar om. Och ”förberedd” innebär för de allra flesta predikanter att predikan ska skrivas ner.

En del predikanter skriver ner sin predikan ord-för-ord. Det är ett gott sätt att se till att den är genomarbetad. Man bör dock tänka på att predikan är muntlig framställning. Det är viktigt att det inte upplevs som att predikanten läser en skriven text. Man kan skriva på talspråk och den som vill kan markera pauser, betoningar med mera i manus. Andra predikanter nöjer sig med att skriva ner stolpar eller stödord/-meningar.

6. Inledning och avslutning

Nu närmar sig predikoförberedelserna sitt slut: Predikan är snart färdig – textstudiet är gjort, huvudbudskapet funnet, predikotyp vald och predikans huvuddelar med illustrationer och exempel är nedtecknade. Då är det dags att fundera på inledning och avslutning (om det inte redan är klart).

a. Inledning

Retorikexperterna försöker överträffa varandra i att säga hur kort tid en talare har på sig att vinna åhörarnas intresse. Inledning-

ens betydelse kan överskattas, men en god inledning kan skapa tillit och förväntan, samtidigt som ämnets introduceras.

Det finns predikanter som alltid börjar sin predikan med en kort anekdot, ofta med en rolig poäng. Att regelmässigt inleda så är tveksamt, men att någon gång göra det kan vara bra – förutsatt att poängen pekar i den riktning predikan kommer att gå. En liknande ingång kan vara att en vardagshändelse berättas för att skapa en anknytning till något som hänt under veckan som gått.

En annan väg in är att börja med ett bibelord, som får bli en port in i predikan. Det ska väljas omsorgsfullt som något som anger riktningen. En annan bibelnära ingång är att beskriva bakgrunden till den situation predikotexten kommer ur eller riktas in i. En levande beskrivning flyttar åhörarna från bänkarna till Jerusalem på templets tid, eller till Efesos när Paulus kommer dit.

Även den som predikar utan nedskrivet manus kan vara hjälpt av att ha inledningen nedskrivet. Om nervositet eller annan osäkerhet drabbar utgör anteckningarna stöd att komma igång.

b. Avslutning

Predikans avslutning kan antingen utgöras av en kort sammanfattning av predikan eller av en marschorder, som ger åhörarna en riktning vidare. Redan i predikans huvuddelar ska bibeltextens tillämpas i åhörarnas liv.

Avslutningen kan ges en eskatologisk (från grekiskans *eschaton*, ”det yttersta”) eller missiologisk inriktning. Den eskatologiska avslutningen påminner åhörarna om det kristna hoppet inför evigheten – den ersätter inte tillämpningen i undervisningen, men riktar slutligen blicken mot det him-

melska hemmet. Ett missiologiskt prediko-avslut innebär att hela predikan med dess tillämpningar relateras till det uppdrag som församlingen har att nå utanför sig själv.

7. Kontrollfrågor

När manus till predikan ligger färdigt är det en god idé att ta ett steg bakåt och ställa några kontrollfrågor till predikan som helhet. Följande frågor kan användas:

- a. Säger jag något gott om Jesus?
- b. Säger jag något om människans behov av frälsning?
- c. Finns både lag och evangelium med? Utan sammanblandning?
- d. Blir undervisningen tilltal och tillämpning?

8. Inför framställningen

Predikan är muntlig framställning. Att framföra predikan på sin kammare – kanske till och med framför spegeln – är en god övning. Att minska bindningen till manus genom att övningspredika gör att predikanten upplevs som mer närvarande under predikan.

Samtidigt som manus skrivs ut – eller sparas på det elektroniska medium som ska användas – kan man maila predikan till sig själv, så att det finns en backup lätt åtkomlig.

BÖN

En aspekt av predikoförberedelsen har hittills inte alls berörts. Det är bönen. Det kristna livet beskrivs ibland med orden *ora et labora* ("bed och arbeta"). Lika sanna som de är för det kristna livet i allmänhet, lika sanna är de när det gäller predikans förberedelse. Bönen kan inte placeras in i schemat ovan, utan bönen ska följa predikanten hela vägen – från kallelse, via läsning och förberedelsearbete, till (de ibland så tunga) stegen upp i predikstolen. En predikant sade om den färdigskrivna predikan: "Be den först, håll den sen."

Erik J Andersson

Missionsledare, Örkelljunga

1. Som inspirationskällor vill jag särskilt nämna Fredrik Carlsson som vid en predikantkurs för ELMs yngre predikanter redovisat en "Arbetsgång vid predikans förberedelse" och vidare homiletikböcker av Bo Johanneryd, Egil Sjaastad, Martin Lönebo och John Stott.
2. Undantaget är om man någon gång blir ombedd att predika på plats och ställe. Då är min erfarenhet att Herren ger särskild nåd och utrustning att göra det, på samma sätt som han kan välsigna också när det brustit i förberedelserna trots att man haft tiden att arbeta med dem.
3. Det kan vara bra att jämföra med äldre evangelieböcker och att slå upp texterna i deras sammanhang i Bibeln, eftersom i den senaste evangelieboken en del texter har valts bort som av samtiden betraktas som problematiska och andra har beskrivits så att sammanhanget gått förlorat. I evangelieboken finns också ett ämne för varje söndag och firningsdag. Några av dessa ämnen är mycket gamla, medan andra har tillkommit på senare tid. Predika över Ordet, inte över ämnesöverskrifter!
4. Johanneryd, Bo, s. 26–28